

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1960

« Նոյեմբեր »

Թիւ 11

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Մ Ո Ւ Թ Ի Ն Մ Է Ջ Է Ն

Պէտք է ընդունիլ թէ տխուր, շատ տխուր եղաւ Երուսաղէմի Հայոց Վանքի նախընթաց չորս տարիներու պատմութիւնը: Չարիքը զոր զործուեցաւ կրնար դարմանուիլ, ցեխը զոր գոյացուցին կրնար մաքրուիլ, վատութիւնները զորս ի գործ դրուեցան կրնային ներուիլ, եթէ այս արարքներու տրտում հեռոսները մամնադոյզն չափով գիտակցէին իրենց ըրածներուն, և իբրև մարդ, իբրև հայ և եկեղեցական, կարենային ապաշառով ու սարսափով տեսնել իրենց աղարտուած պատկերը այն ցեխոտ շուրին մէջ, զոր գոյացուցին: Սակայն յաւիտենական է խօսքը հայ մատենագրին, «Խոզի հարսնացելոյ կոյսլուր բաղանիս»:

Հակառակ այս իրողութեան, իրենց տրտում այս արարքներուն ի հաշիւ պատուհասուածները կը յանդգնին տակաւին անպատկառօրէն ուրիշներու վերագրել այն բոլորը՝ զորս իրենց գործը եղաւ և կը մնայ: Չենք գարմանար դերակատարներու այս հոգեվիճակին համար, ի վերջոյ ամէն մարդու տրուած չէ այս աշխարհէն մեկնելէ առաջ, իր ձեռքերովը լուալու իր աղտոտութիւնները: Սակայն չենք կրնար ներել մարդոց որ, այս բոլորէն յետոյ, ժողովէին արդար և իբրևազրկուած նկատել ինքզինքնին և երեխայական հնարամտութեամբ ջանալ ուրիշներու ուսերուն բեռցնել գործադրուած արարքներուն պատասխանատուութիւնը:

Հասարակաց մտածումը, չորս տարիներ շարունակ, զիծէն դուրս հանող այս ձեռնածուները այսօր ելած են աղաղակելու թէ ինչո՞ւ վերաքննութեան կ'ենթարկուի անցեալը, ուր կը հանգչին այն բոլոր մեղքերը, զորս պահ մը ուրիշներու վերագրել ուզեցին: Տխրօրէն երջանիկ է մտածումը, մենք ալ մեր կարգին պահ մը տխրօրէն երջանիկ զգացինք ինքզինքնիս որ պիտի կրնայինք մոռացութեան տալ այս ամէնը: Սակայն պատուհասուածները վայրկեան մը իսկ չզգաստացան, ընդհակառակն նոր թափով մը շարունակեցին իրենց դաւերը այս նուիրական Հաստատութեանը դէմ, որուն իրաւունքներն ու շահերը անձերով չեն պայմանաւորուիր:

Որինաւոր Տեղապահի Վանք վերադառնալէն անմիջապէս յետոյ, Հաստատութիւնը տարիներով Արշակաւանի վերածող այս տխրահուշակներու առաջին գործը եղաւ սառեցման ենթարկել Հաստատութեան անունով գտնադան

գրամատուներու մէջ եղած բոլոր գումարները: Երկրորդ, Ամերիկայի Մանհատըն Ձէյս գրամատուէն փակցուցին քանչորս հազար տոյարի գումարը, որուն մաս կը կազմեն Հ. Բ. Բ. Միութեան կողմէ Մեյքոնեան կտակով՝ Ս. Աթոռոյ տարուէտարի վճարուող գումարը, ինչպէս նաև Ամմանի և Ջարքայի դպրոցներուն եղած կրթական յատկացումները: Վանքի հաշուոյն եղած այս գողութիւնը մին է այն բազմաթիւ գողութիւններէն, որոնք շուտով և ճշգրտած տեղեկագիրներով պիտի ներկայացնենք հանրութեան:

Պաշտօնական այս գողութիւններուն նորէն պիտի չուզէինք անգրադառնալ, եթէ բարոյականի աննորհք քարոզիչները Խորայէլ երթալով, տակաւին քանի մը ամիսներ առաջ, չփորձէին հոն նոր Պատրիարքութիւն մը հիմնելու դաւը, այս ուղղութեամբ համոզել փորձելով Խորայէլի կառավարութիւնը: Ամբաստանութիւն չէ որ կ'ընենք, վասնզի ունինք մեր տրամադրութեան ներքև այս վատշուէր դաւին բոլոր փաստաթուղթերը, որուն իր կենդանի վկայութիւնը կրնայ բերել Եաֆայի այդ օրերու Տեսուչը, այս դաւի ցաւագար գործակիցներէն մին, տխրահոյակ անՇորհքին հետ միասին: Տակաւին չենք խօսիր փելագար այն փորձերէն, որոնցմէ իւրաքանչիւրը առանձինն դաւ մըն է այս Հաստատութեան նկատմամբ գործուած, իսկ բոլորը միասին՝ անորակելի ոճիւր մը, որուն պիտի չկրնային հանդուրժել ամենէն աղարտուած հոգիներն անգամ:

Հետևաբար կը հարցնենք բոլոր անոնց՝ որոնք խիստ բարեմտօրէն, անձնական նամակներով և գրութիւններով, անպատշաճ կը գտնեն Ս. Աթոռոյ պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուող «Երուսաղէմի Տագնապը» յօդուածաշարքին արտայայտութիւնները, թէ կարելի՞ է լռել և թէ մանաւանդ մե՞րն է յանցանքը երբ կը ստիպուինք ըսել բաներ, որոնք քրիստոնէութեան մը հաշուոյն չէ որ կը գրուին, ոչ ալ ինքնապաշտպանութեան նպատակաւ, այլ հերքումներ են եղչելու աքաղաղային այն յերիւրանքներուն, զորս բռնագորտելիներու խմբակը, չորս տարիներ շարունակ թոյլ տուաւ ինքզինքին, «Միտն» էջերով և զոց ու բաց թղթակցութիւններով, մոլորեցնելու Յորդանանի և Սփիւռքի մեր հանրային միտքը, տխուհոր ու անխիղճ սանձարձակութեամբ:

Ո՛ւր էին այսօրուան բարեմիսները, երբ եկեղեցւոյ զանգակներուն հրաւերով, իրենց սեռին պատկառանքը ոտնակոխած կիներ, պղտոր թելագրութիւններու ներքև զսրժող դպրոցական անմեղ մանուկներ, կաշառուած ամէն դասակարգէ եղկելիներ, փորի և պոչի ցաւէն տառապող չարամիտներ, բիրերով ու զէնքերով զինուած Վանքին դուռը կը հանուէին, հայուչներ. արձակելու և սպառնալիքներ ընելու մարդոց հասցէին, որոնց միակ մեղքը հանդուրժել չկարենալն էր այս անուր և շրջուած եղբերգութեան: Ո՛ւր էին, այդ օրերուն, մեր ազգային բարոյականի նախանձախնդիրները, ո՛ւր էր մեր մամուլը, որ ընդհակառակն, առանց հատուածական խտրութեան, իր ամբողջական մասնակցութիւնը կը բերէր այս կատակերգութեան, եղկելի և պղտոր հաշիւներով:

Չենք զբաղիր նենգամիտ չարագործներով, ոչ ալ աժան գնուած պնակալէզներով, որոնցմէ ոմանք մինչև այսօր իրենց աղտոտ բերանները բաց կը պահեն դեռ նետուած ու նետուելիք ոսկորին համար, շարունակելով իրենց կաղկանձը: Չորս տարիներ շարունակ, նմաններու խժալուր ունոցներու մէջէն

արհամարհանքով անցնող անցորդը՝ չի խանդարուել յետամնաց քանի մը քոթոթնեքու հաջողէն, ոչ ալ անոնց ծիծաղելի սպառնալիքներէն, թէ պիտի շարունակեն իրենց հաջողը, սպացուցելու թէ հաջել զիտեն :

Տակաւին կան ուրիշներ, որոնք բարոյականի, սրբութեան և եկեղեցիի նուիրականութենէն կը ճառեն, աւանց ճիշդ կերպով հասկնալու անոնց իմաստը : Նախանձով ու թոյնով լեցուած մարդեր, որոնցմէ մին մանաւանդ, հակառակ որ նուիրական Աթոռի մը վրայ է պզգած, ինքզինքը ամենազոռնիկ միջնորդի մըն է վերածեց յայն օրէն ի վեր, երբ մարդիկ իրեն զլացան Անթիլիասի Կաթողիկոսական Աթոռը, ինք որ քառասուն տարի շարունակ այդ Աթոռին զահակալը ընարողներու ձեռքին էր նայած, փտքի մուրացկանի անունն թշուառաւորութեամբ : Չառամած ու ցնդած այդ նենգամիտը, որ ուրիշներուն խելք բաժնելու իր եղկելիութեանը մէջ գտնելէ վերջ իր պատուհասը, տակաւին չ'ուզեր զիտակցիլ իր արարքներու շարադէտ տրամութիւններուն և կը շարունակէ ըսել ու ընել բաներ՝ որոնք թէև ընտել իր թշուառ մտքին ու ճիզճ հասակին, բայց շատ վար կը մնան իր հանգամանքէն : Երուսաղէմի Տաղնապը՝ յօդուածաշարքին մէջ մեր տրամադրութեան ներքե եղող և իր կողմէ ստորագրուած փաստաթուղթերով, հայերէն և թուրքերէն, պիտի արժևորենք Հայ եկեղեցւոյ այս անպէտ կուրազիլին մտքին ու հասակին չափը, երբ տեղն ու ժամանակը զայ մեր ըսելիքին : Հոս անցողակի միայն կ'ուզենք ըսել իրեն և նմաններուն, որ թող շատ առաջ չերթան, որովհետև մենք մեռելները անգամ մը ևս մեռցնելու արուեստը գիտենք :

Յետոյ թող ամէն մարդ գիտնայ թէ մեր ըրածը այս էջերուն մէջ ուրիշներ նախատելու և ինքզինքնիս արդարացնելու փորձ մը չէ, ոչ ալ զործուած շարիքները ուրիշներուն վերադրելու աժան աճպարարութիւնը, այլ ըսելու միայն ճշմարտութիւնը, որքան ալ դառն ըլլայ անիկա, փարիսեցիութեան պատմուճանը մեզի հազցնել ու գողներուն համար : Վէրջը ծածկելով չի բուժուիր, հանրային բարոյականի նշգրակը պէտք է կատարէ իր դերը, երևան հանելու իրական պատասխանատուները : Մենք անոնցմէ չենք որ կրնան ազդուիլ ու մանաւանդ սաստուիլ, լրագրային, շատ յաճախ, անմիտ կամ վարձուած բարբանջանքներէ մեզի համար կարևորը փաստն է, և մենք ունինք այդ փաստերը . ահա թէ ինչ չու այնքան կարծր ու խիստ են մեր արտայայտութիւնները :

'Գիտենք թէ այս տղիբուն ընթերցումը անթարգմանելի սարսուռներով պիտի լեցնէ հոգիները անոնց՝ որոնք պահ մը կարծեցին թէ կարելի էր ամէն բան ընել և անպատիժ մնալ : Թող վստահ ըլլան թէ չենք ասեր զիրենք, որովհետև իրենց շինձու և արուեստական բարեպաշտութիւնը և փայտոյիլային հնարամտութիւնը մեզ չի հիացներ, ոչ ալ իրենց ձայներու դողդոջուն ստութիւնը՝ միամիտներու ականջներուն սպիմութեամբ : Միւս կողմէն սակայն չենք կրնար հանդուրժել կեղծիքի արհեստաւորները, յարգուած խաչագողները, ամբոխին միամտութիւնը շահագործող աճպարարները, աներես իմաստակները, և մութիւն մէջ պահուրտող նենգութեան ու սաղբանքի զործակալները :

Չուր ջանք և ապարդիւն ճիգ է պայքարը որ կը փորձուի տարուիլ պայքարէն յետոյ : Իմաստէ զուրկ էր ան երէկ և զոյութեան իրաւունք չի կրնար

ունենալ այսօր: Անոնք նոյնիսկ, որոնք իրենցմէ խուսափող փառքի մը ետևէն հե ի հե վազելէն վերջ, իրենց զխուռն կործանած սեսան ու զգացին իրենց բուր երազներուն շէնքը, ակամայ հաշտուած կը թուին ըլլալ ելածին հետ: Պայթարը այժմ մնացած է նենգամիտներուն և պնակալէզներուն, որոնք միշտ խնճոյքի աւարտումէն յետոյ կուգան խնդրելու իրենց բաժինը: Խօսք չունինք մարդկային զգացումէ գուրկ այս եղկելիներուն, որոնք կրնան պայմանաւորուիլ ինքզինքնուն հետ, այսինքն զիտակցօրէն ընդունիլ, թէ կարելի է բարոյական ամէն հարց կամ դէպք տարբեր անկիւնակէտէ զիտել ու կշռել, այսինքն պարզապէս հաշտուիլ հոգեկան արկածախնդրութեան մը հետ, իմաստութիւն նկատել յարմարցնելու իրենց խիզը դէպքերու ընթացքին կամ պահանջքին և պարագայապաշտութեան ամենէն գձուձ մտածութեանով խելդիլ պատուոյ, համոզումի և նկարողի ամէն անկեղծութիւն: Այդպիսիներէն մին կը թուի ըլլալ Պէյրութի զարշիլին, որ ժամանակէ մը ի վեր իր սրունգներուն վրայ սաղապածն օրօրուելով, Պէյրութէն Հայաստան, Փարիզ և այլուր կ'երթնակի, Կաթողիկոսներէն և հարուստներէն խնդրելու իր ժամուցը: Եթէ իր հաշոյցը շարունակելով կը կարծէ թէ կրնանք զինքը հաշուի առնել, յօդուած գլուխ հազար հինգ հարիւր թուղթ վճարելով իրեն, ինչպէս կ'ընէին նախկին իշխանութեան մեկկենասները, չարաչար կը սխալի: Մենք վճարուած հաշուներուն հոշտ մը կ'ըսենք ու կ'անցնինք: Մնացեալը իրենց զիտնալիքն է:

Իբրև վերջաբան մեր այս տողերուն և իբրև յառաջաբան ընդունալէ մի Տաղապար յօդուածաշարքին, կը յայտարարենք, փոխ առնելով Փարիզի ծանօթ մատարականներէն մէկին խօսքը, զինքը դատել փորձողներուն ուղղուած: մենք կը թքնենք բերանը անոր, որ մեզի բարոյականի դասեր կը փորձէ տալ, և մեր թուքը դիւրին չի չորնար: Աւելին՝ ընդունալէ մի Տաղապար յօդուածաշարքը հանգրուան առ հանգրուան պիտի շարունակուի, փաստերով ու տուեալներով երևան բերելու, ա) Նիւթական զոլութիւնները արքեպիսկոպոստներու: բ) Եպիսկոպի ղաւաղութիւններն ու զրպարտագրերը այժ խմբակին, որուն անգամները ի գուր կը գալարուին ինքնարդարացման անհիմն շոշորթարանութիւններով, թակարդ ինկած տղուէներու նման: Անարգութեան մէջ արգոհատանք հրաւիրող այդ ցաւագարները տակաւ պէտք է ըմբռնեն իրենց արարքներուն անմարդկային դարշիլութիւնը: գ) Աւթօթալի զիլուսները արժեմ ու շարժեմ մարդոց, որոնք զիրենք իրենց այժմու վիճակին հասցնելէ վերջ, երունալէ մի այս պանծալի Աթոռն ալ իրենց հետ իլեցուցին աստիճանի մը՝ որուն վրայ մինչև երէկ ամէն մարդ կրնար կոխել: Անձնականութիւն, չափազանցութիւն, կանխամտութիւն, վրիժառութիւն և տակաւին շատ մը այս կարգի ստրուկ սովետութիւններ մեզ չեն կրնար կեցնել արդարութեան և մաքրագործումի ճամբուն մէջ: Պէտք է երևան հանրութեան պլտորած աչքերուն անոնց նեխած հոգիները, որպէսզի ամբապնդուի ազգային առաքինութիւններու խախտում հաւատարմութիւնը:

Պարզ և յստակ են մեր խօսքերը:

Ե.